

ساخت و اعتباریابی اولیه آزمون نوع دوستی

✉ ابوذّر اسدالله پور / کارشناسی ارشد روان‌شناسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ☞

oldvale83@yahoo.com orcid.org/0009-0009-8130-4914

m.r.ahmadi313@gmail.com

محمد رضا احمدی / دانشیار گروه روان‌شناسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ☞

jahangirzademr@gmail.com

محمد رضا جهانگیرزاده / استادیار روان‌شناسی عمومی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ☞

دریافت: ۱۳۹۸/۰۲/۱۹ - پذیرش: ۱۳۹۸/۰۵/۱۳

چکیده

این پژوهش با هدف مفهوم‌شناسی نوع دوستی در منابع اسلامی و ساخت آزمون اولیه آن براساس منابع اسلامی انجام گرفت. بدین منظور با مراجعه به منابع اسلامی، از روش تحلیل محتوا استفاده گردید و برای ارزیابی روایی و اعتبار آزمون، از روش پیمایشی با انتخاب نمونه ۱۰۹ نفری از میان طلاب حوزه علمیه قم و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی بهره گرفته شد. ساختار برداشت‌شده از منابع اسلامی برای نوع دوستی شامل شش مؤلفه است: ۱. پذیرش؛ ۲. پیوندجویی؛ ۳. محبت به دیگران؛ ۴. یاریگری؛ ۵. گذشت؛ ۶. از خودگذشتگی. روایی این ساختار از نظر کارشناسان دینی دارای تحصیلات روان‌شناسی، طبق ساختار لیکرت چهارگزینه‌ای تأیید شد؛ سپس براساس ساختار به دست آمده، نزدیک به صد گویه اولیه طراحی گردید و روایی آنها از نظر کارشناسان تأیید و طبق نظر آنها، تعدادی از گویه‌ها حذف شد و در نهایت، نسخه پنجاه‌سؤالی آزمون مورد ارزیابی قرار گرفت. اعتبار آزمون با بررسی همسانی درونی از طریق ضریب آلفای کرونباخ در سطح ۰/۹۲۳ به دست آمد. دونیمه‌سازی نیز اعتباری در حد ۰/۸۶۹ و ۰/۸۷۰ برای دونیمه را نشان داد. بنابراین، این آزمون از اعتبار و روایی مناسب برخوردار است.

کلیدواژه‌ها: نوع دوستی، آزمون اولیه، روان‌سنجی، آزمون، روایی و اعتبار.

اگر جامعه را به‌عنوان مجموعه انسان‌هایی تعریف کنیم که برای برطرف کردن احتیاجات خود با یکدیگر روابط متقابل دارند، به این نتیجه خواهیم رسید که در بررسی جامعه، سه عنصر اساسی و هسته‌ای وجود دارد: انسان‌ها، روابط و نیاز. وجود روابط و تعاملات بین انسان‌ها وجه ممیزه جامعه انسانی از سایر انواع جوامع است. جایی که تعداد زیادی انسان وجود داشته باشد و حتی تمامی آنها یک نیاز مشترک نیز داشته باشند، اما با یکدیگر ارتباط و تعامل نداشته باشند، نمی‌توان ادعا کرد که یک گروه (به‌معنای واقعی آن) و - در سطح کلان‌تر - جامعه شکل گرفته است. شکل ایدئال و تام این ارتباط به‌نحوی است که توأم با عاطفه، پویایی، نوع‌دوستی و همدردی، و به‌علاوه ماندگاری است (حسینی و همکاران، ۱۳۹۳).

جایی که افراد زیادی با یک نیاز مشترک جمع شوند، ولی با یکدیگر ارتباط و تعامل نداشته باشند، ادعای تشکیل یک گروه (به‌معنای واقعی آن) و - در سطح کلان‌تر - جامعه را نمی‌توان داشت (آرونسون (Aronson) و همکاران، ۲۰۰۲، ص ۹۳). بنابراین یکی از مسائل مهم اجتماعی و یکی از پدیده‌هایی که انسان معاصر را در هزاره سوم تهدید می‌کند، فقر نوع‌دوستی (Altruism) در اشکال مختلف آن است (دلاور و همکاران، ۱۳۹۴، به نقل از: فورز (Furze)، ۲۰۰۰) که در جوامع شهری به‌طور ویژه ملموس می‌باشد. نوع‌دوستی اساساً یک ارزش والای اجتماعی و یک تکلیف اخلاقی - اجتماعی است که تضعیف آن می‌تواند به اختلال رابطه‌ای در جامعه منجر شود. از نظر سی‌رایت میلز، یکی از مسائل اجتماعی مهم جوامع امروزی کاهش حس نوع‌دوستی است. به همین دلیل توجه به موضوع نوع‌دوستی و واکاوی این مفهوم، بسیار مورد عنایت است (الول (Elwell)، ۲۰۰۲، ص ۶۲).

از دهه‌های گذشته مسئله نوع‌دوستی در نظریه‌های مختلف مورد توجه و بحث بوده و در تبیین علل آن، نظریه‌های مختلفی ارائه شده است. از نگاه اندیشمندان نظریه یادگیری اجتماعی، نوع‌دوستی ریشه در یادگیری گذشته دارد و فرایندهای پاداش - تنبیه و نیز مشاهده الگو، بر بروز رفتار نوع‌دوستانه تأثیر می‌گذارند (لیپا، ۱۹۹۴).

لاتانه و دارلی (۱۹۷۰) در چارچوب نظریه تصمیم‌گیری (Decision making theory)، بر فرایندهای پیچیده شناخت اجتماعی و تصمیم‌گیری، اشاره می‌کنند. بنا بر نظر آنها، رفتار نوع‌دوستانه زمانی صورت می‌پذیرد که فرد در مواجهه با حالت‌های اضطراری به موقعیت پاسخ مثبت دهد؛ یعنی: متوجه وضعیت خاص شده باشد؛ وضعیت را اضطراری تفسیر کرده باشد؛ مسئولیت را بر عهده گرفته باشد؛ راه کمک‌رسانی را بلد باشد و با محاسبه پیامدها، تصمیم به مداخله گیرد (بارون، ۱۹۹۷).

پیلیوین (۱۹۷۲) در قالب نظریه مبادله اجتماعی، یک نظریه پنج‌مرحله‌ای ارائه می‌کند و اعتقاد دارد که رفتار نوع‌دوستانه، در این پنج مرحله شکل می‌گیرد (پیلیوین، ۱۹۷۲: ۵۰۷). اندیشمندان حوزه زیست‌شناسی اجتماعی (Socio-Biology) در تبیین علل نوع‌دوستی، به عامل توارث و ژنتیک اشاره می‌کنند (بدر و همکاران، ۱۳۸۱).

زیست‌شناسان اجتماعی با بررسی رفتارهای حیوانات به این نتیجه رسیده‌اند که بسیاری از حیوانات مانند دلفین‌ها، موربانه‌ها، خرگوش‌ها و... وقتی خطری رخ دهد، خود را فدا می‌کنند تا دیگران امکان بقا پیدا کنند.

پیروان علوم طبیعی و داروینیسیم (Darwinism) نیز بر اساس علم ژنتیک استدلال می‌کنند که بیولوژی طبیعی بدن مبتنی بر نفع طلبی است؛ اما در مقابل، پیروان نظریهٔ رفاه اظهار می‌کنند که نمی‌توان از بسیاری از رفتارها و اعمال ایثارگرانه و نوع‌دوستانهٔ افراد که در فرهنگ‌ها، زمان‌ها و مکان‌های مختلف مشاهده می‌شود، چشم پوشید (پارسی، ۱۳۹۴).

نوع دوستی به‌عنوان یک نیاز و سرمایهٔ اجتماعی، در روان‌شناسی اجتماعی نیز مطرح شده که به‌دلیل اهمیت و جایگاه ویژهٔ آن در روابط انسانی، مورد توجه قرار گرفته است (بردستانی، ۱۳۸۳، به نقل از: آندرود و مورد (Underood & Moore)، ۱۹۸۲).

در انسان‌ها، الگوهای پیچیده‌ای از حرکات چهره در همان سنین اولیه وجود دارد و به نوزادان اجازه می‌دهد که حالات عاطفی چهرهٔ خود را با دیگران تطابق دهند (ملت زوف و مور، ۱۹۷۷). نوزادان در واکنش به گریهٔ سایر نوزادان می‌گریند؛ از این‌رو زمینهٔ همدلی در هنگام تولد وجود دارد و بعداً به‌واسطهٔ بلوغ شناختی و عصبی و افزایش تجارب اجتماعی در درون خانواده و بیرون از آن بسط و توسعه می‌یابد (هافمن، ۱۹۷۶).

نوع دوستی معمولاً در برابر خودخواهی است و مستلزم نوعی ایثار است (بیرو، ۱۳۶۷، ص ۱۲) که نه بر اصل لذت و نه بر پایهٔ واقعیت، بلکه برای تحقق بخشیدن به ارزش‌هایی است که فرد بدان‌ها اعتقاد دارد. در این راستا بسیاری از اعمال و رفتارها وجود دارند که خودبه‌خود هیچ نفع و پاداشی برای شخص ندارند؛ بلکه نوعی احساس نوع دوستی است که در فرد نمایان می‌شود و شخص خواستار آن است که دیگران را از توانمندی خود از جنبه‌های مختلف بهره‌مند سازد. بنابراین، موضوع نوع دوستی و چگونگی تقویت آن بسیار مورد عنایت قرار گرفته است. نوع دوستی یک ارزش والای اجتماعی و یک تکلیف اخلاقی است که تضعیف آن می‌تواند به اختلال رابطه‌ای در جامعه منجر شود (احمدی، ۱۳۸۸).

نوع دوستی به‌معنای انگیزهٔ ذاتی‌ای است که رفتارهای داوطلبانه را برای نفع دیگری برمی‌انگیزاند؛ اعمالی که در اثر دغدغه برای دیگران یا به‌وسیلهٔ ارزش‌ها، اصول و اهداف درونی شده برانگیخته شده‌اند، نه به‌واسطهٔ انتظار پاداش‌های اجتماعی یا مادی یا اجتناب از تنبیه (آیزنبرگ و ماسن (Eisenberg & Mussen)، ۱۹۸۹، ص ۶۳؛ بردستانی، ۱۳۸۳، به نقل از: درود و مورد (Mord)، ۱۹۸۲).

اصطلاح نوع دوستی ترجمهٔ واژهٔ Altruism و برگرفته از ریشهٔ Alter به‌معنای غیر، دیگر و دیگری است و بیانگر رفتاری است که هدف آن نفع‌رسانی به دیگران است (سایمونز (Simons)، ۱۹۹۱، ص ۱۳۷). این مفهوم را آگوست کنت (Auguste Comte) در سال ۱۸۵۱ م استفاده کرد و آن را برای نشان دادن احساسات و رفتار مغایر با

خودخواهی به کار برد (واکوچ (Vakoch)، ۲۰۱۳، ص ۱۹)؛ ولی از دیدگاه او و در مکتب اثباتی، دیگرخواهی بیش از آنکه یک فضیلت تلقی شود، تمایلی منبعث از ویژگی‌های نهادی موجود زنده به حساب می‌آید (بیرو، ۱۳۶۷، ص ۱۲). رفتار نوع‌دوستانه، در اصطلاح تکاملی به‌عنوان رفتاری تعریف شده است که فرد به‌رغم هزینه‌هایی که بر او تحمیل می‌شود، به شخص دیگر کمک می‌کند (مایلز (Miles) و همکاران، ۲۰۰۴). بنا بر عقیده آنها، کمک کردن واکنشی غریزی برای بهبود بخشیدن به رفاه هم‌نوعان ژنتیکی است.

نظریهٔ تبادل اجتماعی بر این نظر است که منافع کمک کردن بیش از هزینه‌های آن است و حب نفس افراد، آنها را وادار به کمک می‌کند. فرضیهٔ احساس همدردی - ایثارگری بیان می‌کند که تحت برخی شرایط، احساس قوی همدردی و دلسوزی دربارهٔ قربانی منجر به کمک‌کاری از خودخواهی می‌شود (بردستانی، ۱۳۸۳، ص ۶۴).

نوع‌دوستی به رفتاری مربوط می‌شود که با درون‌نگری و همدلی مشخص می‌گردد و با قصد رساندن منفعت به دیگری انجام می‌شود؛ درحالی‌که شخص می‌تواند این کار را نکند (هیوستون و همکاران، ۱۳۸۳). روان‌شناسان اجتماعی شرایطی را مطالعه می‌کنند که در آن شرایط، افراد رفتار نوع‌دوستانه از خود نشان می‌دهند (که از آن به‌عنوان «رفتار یاریگرانه» (Helping behaviour) نیز یاد می‌شود). آنها این رفتار را نه براساس شایستگی، بلکه براساس تمایل داشتن به نفع‌رسانی به شخص دیگر، زمانی که امکان انجام رفتارهای دیگر وجود دارد، تعریف می‌کنند (همان). به‌عزم سایمونز، نوع‌دوستی دارای چهار ویژگی اساسی است: اول، در جهت رفاه و خیر دیگران است، نه خود؛ دوم، اختیاری و داوطلبانه است؛ سوم، آگاهانه و از روی قصد و نیت است؛ چهارم، انتظار کسب پاداش در آن وجود ندارد (سایمونز، ۱۹۹۱، ص ۱۴۲).

مروری بر آموزه‌های اسلامی بیانگر این است که در اسلام بر نوع‌دوستی تأکید شده است. نوع‌دوستی در منابع اسلامی به‌معنای دوستی نوع انسان است دوستی نوع انسانی به معنای دوستی کمالات و زیبایی‌های وجودی اوست؛ ابراز دوستی و محبت به انسان و کرامت انسانی و تلاش و جدیت برای اعتلای محاسن و مکارم اخلاقی هم‌نوعان (نوروزی، ۱۳۹۵).

اسلام نوع‌دوستی را از ضرورت‌های اساسی روابط اجتماعی می‌داند و در قالب مفاهیمی مانند برادری، فریادری، از غم‌دیدگان، گشایش از کار گرفتاران، یاری رساندن، همکاری، نیکوکاری و ایثار از آن یاد کرده است (آذربایجانی و همکاران، ۱۳۸۵، ص ۱۶۳). قرآن کریم اشاره می‌کند که «مَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا» (مائده: ۳۲). همچنین در آموزه‌های دینی از نوع‌دوستی به‌عنوان یکی از عوامل تقویت‌کنندهٔ همبستگی اجتماعی و مشارکت عمومی در سطح نظری و عملی یاد شده است (باقی نصرآبادی، ۲۰۰۵، ص ۳۹). در فرهنگ اسلامی کسی که دغدغهٔ دیگران را نداشته باشد یا صبح کند و به امور مسلمانان همت نوزد، مسلمان نیست (کلینی، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۱۶۴). پیامبر اکرم ﷺ بهترین انسان را این‌گونه معرفی می‌کند: «خَيْرُ النَّاسِ مَنْ نَفَعَهُ وَوَصَلَ وَأَعَانَ» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۵،

ص ۱۹۰). ایشان همچنین می‌فرمایند: «مَنْ سَمِعَ رَجُلًا ينادِي يَا لَلْمُسْلِمِينَ قَلَمٌ يُجِبُهُ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ» (کلینی، ۱۴۰۳ق، ص ۱۹۴). همچنین در آموزه‌های دینی از نوع دوستی به‌عنوان یکی از عوامل تقویت‌کنندهٔ همبستگی اجتماعی و مشارکت عمومی در سطح نظری و عملی یاد شده است.

نظر به اینکه تحقیق حاضر در قلمرو روان‌شناسی است و کمی‌سازی مفاهیم و سازه‌های روان‌شناختی یکی از قلمروهای تحقیق در روان‌شناسی محسوب می‌شود، ساخت آزمون برای مفهوم نوع دوستی از ضرورت‌های پژوهش حاضر است. در مورد ساخت آزمون در زمینهٔ نوع دوستی باید توجه داشت که اگرچه آزمون‌های محدودی مانند آزمون رفتاری کارلو و راندل (Carlo & Randall) (۲۰۰۱) را می‌توان یافت که در روان‌شناسی از آن استفاده می‌شود، اما با توجه به اهمیتی که موضوع نوع دوستی دارد و از سویی کاوش‌هایی که نگارنده در این باره داشته، پژوهش مستقلی دربارهٔ نوع دوستی صورت نگرفته است که ضمن تعریف آن، به بیان مؤلفه‌ها، کارکردها و نشانه‌های آن با استفاده از منابع اسلامی بپردازد.

بررسی‌کنندگان مبحث نوع دوستی غالباً روی بررسی انگیزه‌های اصلی برای این رفتارها متمرکز شده‌اند. در بسیاری از این تحقیقات، پرسش‌های جدی در این باره مطرح شده است؛ از جمله اینکه: آیا نوع دوستی واقعاً دارای انگیزهٔ فداکاری است یا خودخواهی؟ باتسون (Batson) (۱۹۹۸) در تحقیق خود خاطرنشان کرد که همدلی انگیزهٔ اصلی نوع دوستی است و تحقیقی نظام‌مند را در تأیید این فرضیه ارائه کرد (باتسون، ۱۹۹۸، ص ۲۴). چالدینی و همکارانش معتقدند که رفتارهای ظاهراً نوع‌دوستانه رفتارهایی با انگیزهٔ خودخواهی و خودپسندی‌اند (هیوستون و همکاران، ۱۳۸۳). محققان دیگری فرض کرده‌اند که برخی افراد در همان اوایل زندگی تمایلات نوع‌دوستانه از خود بروز می‌دهند و رفتارهایشان در طول زمان و در شرایط مختلف نسبتاً ثابت باقی می‌ماند (کارلو و رندال، ۲۰۰۱). همچنین احتمالاً موقعیت‌هایی نیز برای رفتار جامعه‌گرا وجود دارد که در آن، انگیزه‌های متضاد خودخواهی و فداکاری وجود دارد (کلین Klein) و اسمتانا (Smetana)، ۱۳۸۹، ص ۸۴۵، به نقل از: باتسون، ۱۹۹۸؛ کارلو و آلان و باهمن، ۱۹۹۹).

زمانی می‌توان یک مفهوم یا سازهٔ روان‌شناختی را مبتنی بر اصول اساسی یک فرهنگ دانست که تعاریف، مؤلفه‌ها و نشانگرهای آن با تکیه بر منابع دینی، اجتماعی، ادبیات، باورها و آموزه‌های آن فرهنگ معین توسعه داده و تعیین شود. بنابراین با توجه به ضرورت نوع دوستی و تأکیدات بارز منابع اسلامی بر مفاهیم اخلاقی‌ای همچون نوع دوستی، ساخت یک ابزار معتبر و روا که بتواند این سازه را براساس آموزه‌های دینی مفهوم‌سازی و اندازه‌گیری کند، ضروری شمرده می‌شود و می‌تواند علاوه بر گسترش حوزهٔ متون دینی و انعکاس قابلیت کاربرد آن در علم روان‌شناسی، مسیر را برای سایر پژوهشگران در زمینه‌های مختلف پژوهشی هموار کند و نتایج چشمگیری به‌دست دهد. بنابراین، تحقیق حاضر بر آن است تا علاوه بر تبیین مفهوم نوع دوستی در روان‌شناسی و اسلام، به تهیهٔ آزمون نوع دوستی براساس آموزه‌های دین مبین اسلام بپردازد و روایی و اعتبار اولیهٔ آن را مورد سنجش قرار دهد.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر در منابع اسلامی و ساخت پرسشنامه، کاربردی است. بدین منظور، اطلاعات لازم درباره موضوعات و ریزموضوعات پژوهش، از طریق مطالعه و بررسی منابع و آموزه‌های اسلامی (قرآن و روایات) و انجام برخی عملیات پژوهشی (قراملکی و شالیاف، ۱۳۸۹، ص ۴۱) با روش‌های مختلف استنتاج دینی برگرفته از اصول استنباط (روش اجتهادی) به دست آمد. همچنین در بخش مفهوم‌شناسی، از نوع تحقیقات بنیادی (fundamental) است که با هدف افزایش مجموعه دانش و توسعه مجموعه دانسته‌های موجود درباره اصول و قوانین علمی (سرمد و همکاران، ۱۳۸۵، ص ۷۹) صورت گرفته است.

از سوی دیگر، از آنجاکه محصول نهایی این پژوهش تهیه و ارائه آزمون اولیه نوع دوستی است، مستلزم ارزیابی روایی و اعتبار آن به صورت میدانی بود؛ به همین دلیل با روش «زمینه‌یابی» (survey) (پیمایشی) به بررسی اعتبار و روایی آزمون اقدام شد (دلاور، ۱۳۸۴، ص ۱۴۱).

مشارکت‌کنندگان: جامعه آماری این پژوهش متشکل از دو گروه است: طلاب حوزه علمیه قم و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی قم (واحد پردیسان) که در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ مشغول به تحصیل بوده‌اند. با توجه به اینکه حجم صد نفری نمونه برای به دست آوردن ضریب همبستگی معتبر کفایت می‌کند، در پژوهش حاضر نسبت ۳ به ۱ اعمال شد و به این منظور، تعداد نمونه‌ای که بر پایه نمونه در دسترس انتخاب گردید، ۱۰۹ نفر بود.

شیوه نمونه‌گیری: در این پژوهش از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد؛ به این ترتیب که با مراجعه به مراکز مختلف تحت نظر حوزه علمیه قم و دانشگاه آزاد پردیسان، آزمون اجرا شد.

ابزار پژوهش: در این پژوهش از آزمون نوع دوستی استفاده شد. این آزمون توسط محقق ساخته شده است و برای ساخت آن مراحل طی شد که در ادامه بیان شده است.

۱. مراحل ساخت آزمون

الف) بررسی نوع دوستی و واژه‌های مترادف با آن در روان‌شناسی: در ابتدا منابع روان‌شناسی، کتاب‌ها و مقالات فارسی و لاتین و پایان‌نامه‌های مرتبط با نوع دوستی جمع‌آوری شد و با تشکیل پرونده علمی، منابع یادشده مورد مطالعه، یادداشت‌برداری، سازمان‌دهی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

ب) بررسی نوع دوستی در منابع اسلامی و تحلیل نظری مؤلفه‌های آن: از مباحث مهم در مطالعات دینی - روان‌شناختی، روش پژوهش در منابع و متون اسلامی و چگونگی ارتباط آن با مباحث روان‌شناختی است. آنچه اینجا بدان پرداخته شده، روشی است که محقق برای یافتن دیدگاه‌های روان‌شناختی از منابع اسلامی به کار بسته است. برای شروع کار و مسیر صحیح، به بررسی متون اسلامی پرداخته شد.

اما قبل از هر چیز باید روش و اصولی برای استخراج مفاهیم و محتوا برگزیده شود که در ادامه به اختصار به آن اشاره شده است.

پس از بررسی آیات و روایات کوشش شد تا روح حاکم بر روایات بازشناسی شود؛ نظامی مدون از روایات استخراج گردد و با استفاده از شیوه‌های فقه‌الحديث، چارچوب‌هایی که مضامین عالی آیات و روایات معرفی می‌کنند، کنار هم گذاشته شوند تا به یک مدل و سبک دست یافت. در این متن، ساختار و چارچوب بدون هیچ پیش‌فرضی صرفاً از منابع اسلامی گرفته شده است؛ اما بدون اینکه بر ساختار و محتوا اثر کند یا لطمه‌ای به استنباط و استخراج از منابع وارد آورد، در ساخت آزمون، از نظریه‌های متفکران اسلامی و منابع روان‌شناختی نیز استفاده شده است.

از آنجاکه اطمینان از حدیث بودن متن و عبارت صحیح حدیث از پیش‌نیازهای فهم حدیث است، در انتخاب احادیث، اعتبار کتابی که حدیث از آن نقل شده و اعتبار و وثاقت حدیث، مدنظر قرار گرفت؛ اما سعی شد که از بیشتر روایات هر باب استفاده شود؛ افزون‌براین، مفهوم حدیث هرچه دقیق‌تر، علمی و مهم‌تر باشد، فرایند اطمینان به وثاقت صدور نیز بیشتر می‌شود. البته کتب حدیث ضعیف نیز از میراث اسلامی به‌شمار می‌رود و محتوای آنها از این حیث بسیار ارزشمند است؛ اما در انتساب آن به معصومان علیهم‌السلام باید دقت لازم صورت گیرد (عبدی، ۱۳۹۴، ص ۱۲۰).

برای استخراج مؤلفه‌ها، از شیوهٔ تحلیل محتوای آیات و روایات اسلامی استفاده شده است؛ آیات و احادیثی که به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم در این میدان معنایی نقش دارند. برای شناخت یک مفهوم، در ابتدا دیدگاه لغت‌شناسان بررسی و مطرح می‌شود. در این بررسی، دیدگاه‌های متفاوت جمع‌آوری می‌شوند و مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرند و در نهایت جمع‌بندی نهایی از آن ارائه می‌شود. بدین منظور از کتب لغت کهن آغاز می‌شود و چون هدف از مراجعه به کتب لغت، کشف متون اصلی دین یعنی قرآن و احادیث است، علاوه بر کتب لغت قرن‌های اخیر، از کتب لغت عرب قرون نخستین نیز استفاده می‌شود. استفاده از این کتب نیز به این دلیل است که به زمان نزول آیات و ورود روایات نزدیک‌ترند و به همین دلیل گزارش آنها از معانی کلمات، به مقصود اصلی و مراد استعمالی متون اصلی دین نزدیک‌تر است.

در کنار استخراج لغت، به کلام متفکران اسلامی مراجعه و بیانات آنها دربارهٔ گزارهٔ مورد نظر واکاوی شد. پس از آن، مواد لازم برای بررسی و شناسایی مفهوم، ملاک‌ها و مؤلفه‌های آن، از لابه‌لای متون دینی جمع‌آوری گردید. از این‌رو با مطالعهٔ متون اسلامی، آیات و روایاتی که با موضوع ارتباط دارند، جمع‌آوری و طبقه‌بندی شدند. پس از این کار، نوبت به بررسی متون و تجزیه و تحلیل آنها می‌رسد. تشکیل میدان معنایی از میان متون اصلی دین، از اهمیت بالایی برخوردار است و این کار نیز با کنار هم گذاشتن آیات و روایات به‌دست می‌آید و مطمئن‌تر و دقیق‌تر خواهد بود. این کار از آن‌روست که زبان و محتوای قرآن و سنت، عمدتاً به‌صورت جملات پراکنده وارد شده‌اند. به عبارتی، قرآن و حدیث محصول آماده‌ای نیستند؛ بلکه منبع و سرمایه‌ای هستند که قابلیت‌های علمی فراوانی دارند و باید این

متن ساکت را به‌سختی درآورد (پسندیده، ۱۳۸۶). گاهی برخی از آنها جملات عام یا مطلق هستند که جمله خاص یا مقید دیگری ممکن است آن را تخصیص یا تقیید بزند و وارد نشدن این جمله خاص یا مقید به میدان معنایی می‌تواند به معنایی که شکل می‌گیرد، آسیب بزند. در گام نخست، آیه‌ها و روایت‌های مرتبط با نوع دوستی مطالعه و بررسی شدند و در یک طبقه‌بندی اولیه، مؤلفه‌ها و ضرورت‌های آن مشخص شد. در پایان، اطلاعات جمع‌آوری شده، جمع‌بندی و تجزیه و تحلیل نهایی شدند و چگونگی ارتباط تبیین‌ها با یکدیگر توضیح داده شد.

باید توجه شود که نتایج به‌دست‌آمده از تعریف لغوی و اصطلاحی باید به متون دینی عرضه شود. هدف از این عرضه، سنجش میزان هماهنگی تعریف به‌دست‌آمده با متون دینی است. از این رو با عرضه تحلیل به‌دست‌آمده بر برآیند متون، هماهنگی‌ها و ناهماهنگی‌های احتمالی مشخص می‌شود (پسندیده، ۱۳۸۹، ص ۶۷).

ج) بررسی میزان موافقت مفاهیم استخراج‌شده با منابع اسلامی: در موضوع نوع دوستی نیز مطالب نظری این پژوهش درباره مفهوم نوع دوستی استخراج و طبقه‌بندی شد و برای اثبات روایی این یافته‌ها، این طبقه‌بندی در قالب پنج گزاره مفهومی (شامل پذیرش، پیوندجویی، محبت به دیگران، یاریگری، و گذشت و از خودگذشتگی) در معرض داوری و مشورت و تأیید چند تن از اساتید کارشناس اسلامی آشنا به مباحث فقه‌الحدیثی، اصولی و روان‌شناسی قرار گرفت. طبق نظر آنها و براساس راهنمایی اساتید، برخی از یافته‌ها و مفاهیم به‌دست‌آمده مورد بازبینی و بازنویسی قرار گرفت تا در نهایت یک الگو براساس مفهوم نوع دوستی آماده شد. در این بخش، از تعامل نظرات متفکران اسلامی و مفاهیم و ساختارهای روان‌شناسی بهره برده شد و محتوای این چارچوب، از مفاهیم اسلامی قرار داده شد.

د) طراحی سؤال براساس آموزه‌های اسلامی به‌دست‌آمده و بررسی روایی محتوای آن: روایی محتوا معمولاً برای تأیید اجزای تشکیل‌دهنده یک ابزار اندازه‌گیری به کار برده می‌شود و برای اطمینان از روایی محتوا باید در هنگام ساختن ابزار چنان عمل کرد که سؤال‌های تشکیل‌دهنده ابزار، معرف قسمت‌های محتوای انتخاب‌شده باشد. روایی محتوایی یک آزمون معمولاً توسط افرادی متخصص در موضوع مورد مطالعه تعیین می‌شود و از همین رو روایی محتوا به قضاوت داوران بستگی دارد (سرمد و همکاران، ۱۳۸۵، ص ۱۷۱).

در این مرحله براساس مؤلفه‌ها و شاخص‌های به‌دست‌آمده، گویه‌های نوع دوستی تنظیم گردید و تعداد سؤالات اولیه آزمون بیش از سؤالات نهایی در نظر گرفته شد؛ زیرا در مراحل تجدیدنظر در پرسش‌ها یا تجزیه و تحلیل آنها، برخی پرسش‌ها حذف می‌شوند (شریفی، ۱۳۷۴، ص ۵۴). در این آزمون نیز پس از طراحی نزدیک به صد گویه اولیه و به‌منظور سنجش درستی تنظیم و همخوانی گویه‌ها با مستندات، این قسمت برای ارزیابی به چند کارشناس علوم اسلامی و آزمون‌سازی و روان‌سنجی داده شد تا نظر خود را در زمینه میزان مطابقت هر گویه با مستند ذکر شده در یک مقیاس لیکرت چهاردرجه‌ای (خیلی زیاد ۷۶ تا ۱۰۰ درصد، زیاد ۵۱ تا ۷۵ درصد، کم ۲۶ تا ۵۰ درصد، خیلی کم

۱ تا ۲۵ درصد) اعلام کنند. در این مرحله و طبق نظر کارشناسان، تعدادی از گویه‌ها حذف شد و در نهایت آزمونی پنجاه‌گویه‌ای آماده اجرا گردید.

پس از این مرحله، آزمون بر روی ۱۰۹ نفر اجرا شد که همگی آنها قابل استفاده بود. داده‌ها در نرم‌افزار SPSS وارد شد و عملیات آماری بر روی آن انجام گرفت. در عملیات آماری، آلفای کرونباخ و همبستگی هر گویه با کل و به شرط حذف، با احتساب سه‌دهم، در نظر گرفته شد. این کار اعتبار پژوهش را بیشتر کرد و بر اطمینان مطالب آن افزود.

در طراحی سؤالات این نکات در نظر گرفته شد: مختصر و مفید بودن؛ محدود کردن هر گزاره به یک مفهوم؛ به کار بردن ساده‌ترین عبارات؛ پرهیز از به کار بردن گزاره‌های منفی مضاعف؛ معرف بودن هر گزاره برای یک احساس، طرز فکر یا عقیده، نه بیانگر یک واقعیت؛ و پرهیز از توصیف‌کننده‌هایی که درجه یا مقدار را مبهم نشان می‌دهند (ثرندایک، ۱۳۷۴، ص ۲۷).

۲. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش حاضر دو روش به کار برده شد: بخش اول در منابع اسلامی بود که توضیح آن بیان شد؛ بخش دوم شیوه آماری است که در مراحل مختلف از روش‌های آماری متداول و مختلفی همچون میانگین، انحراف معیار، محاسبه همسانی درونی (آلفای کرونباخ)، دونیمه‌سازی اسپیرمن‌براون و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

با توجه به اینکه هدف از این تحقیق، بررسی روایی و اعتبار اولیه آزمون است، از روش‌های تحلیل عاملی در این تحقیق استفاده نشده است.

یافته‌های پژوهش

۱. یافته‌های نظری

در راستای ساخت پرسش‌نامه اولیه نوع دوستی مبتنی بر منابع اسلامی، تلاش شد تا مؤلفه‌های مرتبط با آن در منابع اسلامی شناسایی شوند. با توجه به مطالعاتی که صورت گرفت، نوع دوستی در فرهنگ اسلامی دارای ویژگی‌های به هم پیوسته‌ای است که شامل گشودگی و پذیرش (طوسی، ۱۴۱۴ق، ص ۴۶۲؛ کلینی، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۲۷۳)، پیوندجویی و مودت (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۳، ص ۲۰۴؛ نهج البلاغه، حکمت ۴۶ ص ۲۶۱)، محبت به دیگران (کلینی، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۱۹۶؛ صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۳۰۲)، یاریگری و حمایتگری (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۴، ص ۱۴۸؛ نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۱۲، ص ۱۹۵؛ صدوق، ۱۴۱۳ق، ص ۱۵۹)، گذشت و بخشش (آل عمران: ۱۳۴؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ص ۳۰۸)، خوش‌رویی و از خودگذشتگی (مفید، ۱۴۱۳ق، ص ۱۳۹؛

این‌شعبه حرانی، ۱۴۰۴ (ق، ص ۲۰۹) می‌شود. فردی که دارای این ویژگی‌ها باشد، نسبت به روابط با دیگران گشودگی و پذیرش به شکل علاقه‌مندی دارد و با رویکرد فعالی به دیگران توجه می‌کند. وی بدون اینکه سعی در جلب توجه دیگران داشته یا به دیگران وابسته باشد، نیازها و مشکلات دیگران را همانند نیازها و مشکلات خود می‌بیند و با مشارکت فعالانه، برای رفع آنها می‌کوشد. چنین فردی گرم و خوش‌روست؛ آمادگی بالایی برای گذشت و فراموش کردن خطاهای دیگران دارد؛ به افراد نیازمند یاری می‌رساند؛ منافع دیگران برایش مهم است؛ خودمحموری ندارد و رفتارش با دیگران متواضعانه است و نهایتاً در جاهایی که اقتضا داشته باشد، از خودگذشتگی می‌کند و بعضاً آگاهانه از حقوق مسلم خود می‌گذرد.

۲. یافته‌های تجربی

۱. داده‌های توصیفی

از بین افرادی که سن خود را گزارش کرده‌اند، بیشترین فراوانی در گروه سنی ۲۶ تا ۳۰ با ۳۳ نفر و کمترین فراوانی در گروه سنی ۴۱-۴۴ با تعداد چهار نفر است. همچنین تعداد ۶۴ نفر از افراد نمونه دانشجوی و تعداد ۴۵ نفر طلبه‌اند. از این تعداد، ۷۹ نفر از آزمودنی‌ها مرد و سی نفر زن بودند. همگی وضعیت تأهل خود را مشخص کرده‌اند که تعداد ۷۶ نفر متأهل و ۳۳ نفر مجرد بودند.

سطح تحصیلی فوق‌دیپلم با ۳۲ نفر مشارکت‌کننده، بیشترین فراوانی، و در مقابل، دکتری با مشارکت یک آزمودنی، کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

در این آزمون گویه‌های ۱۵، ۱۶، ۱۹، ۲۰، ۲۲، ۳۰، ۳۸ و ۵۰ به شکل معکوس نمره‌گذاری شدند. داده‌های به دست آمده از آزمودنی‌ها نشان می‌دهد که نمرات نوع دوستی آنها در بین ۱۵۹ (کمینه) تا ۲۹۶ (بیشینه) در جریان بوده است.

۲. روایی آزمون

برای طراحی و ارائه یک آزمون با شرایط علمی، باید روایی و اعتبار آزمون مورد بررسی و سنجش قرار گیرد. لذا در این پژوهش برای بررسی روایی محتوای آزمون نوع دوستی، گویه‌های طراحی شده نخست به متخصصان و کارشناسان امر قرآن و حدیث ارجاع داده شد تا در ابتدا تطبیق هر گویه با مستندات ارائه شده مشخص شود. از میان گویه‌های طراحی شده، برخی از گویه‌ها با صلاحدید کارشناسان حذف و برخی دیگر نیز ویرایش شدند و در نهایت پنجاه گویه برای اجرا مورد بررسی قرار گرفتند.

در این پژوهش برای بررسی روایی سازه، از محاسبه همبستگی خرده‌مؤلفه‌ها با یکدیگر و نمره کل آزمون، همبستگی مؤلفه‌های هر خرده‌مؤلفه با نمره کل و همبستگی هر گویه با نمره کل استفاده شد. به لحاظ نظری، برای

برآورد روایی سازه، نمرهٔ کل آزمون با مؤلفه‌ها باید همبستگی بالایی داشته باشد و مؤلفه‌ها باهم همبستگی کمتری داشته باشند. چنان که جدول (۱) نشان می‌دهد، این شرط تأمین شده است.

جدول ۱: محاسبهٔ ضریب همبستگی بین آزمون و مؤلفه‌ها برای آزمون نوع دوستی براساس منابع اسلامی

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
۱. کل آزمون	۱						
۲. پذیرش	۰/۸۶۸**	۱					
۳. پیوندجویی	۰/۹۱۹**	۰/۷۷۲**	۱				
۴. محبت به دیگران	۰/۷۵۱**	۰/۵۴۴**	۰/۶۶۵**	۱			
۵. یاریگری	۰/۸۸۸**	۰/۷۴۳**	۰/۷۲۴**	۰/۶۶۳**	۱		
۶. گذشت	۰/۶۱۷**	۰/۴۷۶**	۰/۵۴۰**	۰/۳۴۷**	۰/۴۲۰**	۱	
۷. از خودگذشتگی	۰/۷۷۱**	۰/۵۸۷**	۰/۶۳۰**	۰/۵۳۳**	۰/۶۳۰**	۰/۵۴۷**	۱

**= $p < 0/01$

نتایج جدول (۱) بیانگر رابطهٔ همبستگی بالا و مثبت بین مؤلفه‌های نوع دوستی با یکدیگر و با نمرهٔ کل آزمون است. ماتریس همبستگی، ضریب همبستگی ۱ را برای این رابطه نشان می‌دهد که این همبستگی نیز نشانگر روایی سازهٔ بالاست.

۳. اعتبار آزمون

برای سنجش قابلیت اعتبار آزمون، از روش همسانی درونی استفاده شد. به منظور برآورد همسانی درونی آزمون در این پژوهش، از روش آلفای کرونباخ بهره گرفته شد. جدول (۲) نتایج ضرایب آلفای کرونباخ آزمون را نشان می‌دهد:

جدول ۲: ضرایب آلفای کرونباخ برای خرده‌مقیاس‌های آزمون نوع دوستی براساس منابع اسلامی

آزمون و مؤلفه‌ها	ضریب آلفای کرونباخ	ضریب آلفا به شرط حذف گویه
کل آزمون	۰/۹۲۳	-
پذیرش	۰/۵۹۸	به شرط حذف گویهٔ ۱۵، ۰/۶۵۸
پیوندجویی	۰/۷۶۳	به شرط حذف گویهٔ ۲۶، ۰/۷۶۶
محبت به دیگران	۰/۵۵۶	-
یاریگری	۰/۷۷۷	-
گذشت	۰/۵۲۵	به شرط حذف گویهٔ ۵۰، ۰/۵۷۲
از خودگذشتگی	۰/۵۹۶	-

همان گونه که مشاهده می‌شود، آلفای کرونباخ آزمون ۰/۹۲۳ به دست آمد.

روش دیگر برای محاسبهٔ پایایی این آزمون، استفاده از روش دونیمه‌سازی اسپیرمن براون و گاتمن بود که جدول (۳) مقادیر به دست آمده را نشان می‌دهد.

جدول ۳: نمرات دونیمه‌سازی آزمون نوع‌دوستی مبتنی بر منابع اسلامی

آلفای کرونباخ	نیمه اول	مقدار	۰/۸۶۹
		تعداد گویه‌ها	۲۵
	نیمه دوم	مقدار	۰/۸۷۰
		تعداد گویه‌ها	۲۵
مجموع تعداد گویه‌ها			۵۰
همبستگی بین دو فرم			
ضریب اسپیرمن‌براون	تساوی تعداد گویه‌ها		۰/۸۴۰
	عدم تساوی تعداد گویه‌ها		۰/۸۴۰
ضریب دونیمه‌سازی گاتمن			
			۰/۸۳۹

طبق جدول (۳)، نتیجه دونیمه‌سازی اسپیرمن‌براون برای هر دو نیمه برابر با ۰/۸۴۰ است و ضریب دونیمه‌سازی گاتمن برای آزمون محقق ساخته برابر با ۰/۸۳۹ ارزیابی شده که نشان‌دهنده اعتبار مناسب آزمون است.

۳. یافته‌های جانبی

در این قسمت، رابطه متغیرهای جمعیت‌شناختی با نمره آزمون نوع‌دوستی ارائه می‌شود. به‌منظور بررسی رابطه جنسیت و وضعیت تأهل با نمره کل نوع‌دوستی، از آزمون t مستقل استفاده شد. میانگین، انحراف استاندارد نمره کل نوع‌دوستی و خلاصه آزمون t به‌تفکیک جنس و وضعیت تأهل در زیر نشان داده شده است.

جدول (۴) داده‌های جمعیت‌شناختی جامعه موردنظر در رابطه با متغیر جنس و میزان نوع‌دوستی ایشان را نشان می‌دهد.

جدول ۴: رابطه آزمون نوع‌دوستی با جنسیت

		جنس	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین خطای استاندارد		
آزمون نوع‌دوستی		مرد	۷۹	۸۲/۰۶	۱۶/۳۹	۱/۸۴		
		زن	۳۰	۸۱/۴۳	۱۳/۱۵		۲/۴۰	
آزمون T معناداری میانگین‌ها								
F	معناداری واریانس	T	درجه آزادی	معناداری دو دامنه	تفاوت میانگین	خطای استاندارد انحراف	فاصله اطمینان اختلاف	
							پایین	بالا
۲/۹۷۶	۰/۰۸	۱/۸۸	۱۰۷	۰/۸۵۱	۰/۶۳۹	۳/۳۴	-۵/۹۹	۷/۲۵
		-۰/۲۰۸	۶۴/۹	۰/۸۳۶	۰/۶۳۹	۳/۳۲	-۵/۴۱	۶/۶۷

ساخت و اعتباریابی اولیهٔ آزمون نوع دوستی ♦ ۴۱

همان طور که در جدول (۴) مشاهده می‌شود، مقدار سطح معناداری برابر با $0/851$ به دست آمده است. چون میزان sig از مقدار $0/05$ بزرگ‌تر است، می‌توان نتیجه گرفت که دو نمونهٔ مورد نظر از نظر آماری با یکدیگر اختلاف معنادار ندارند.

جدول (۵) داده‌های جمعیت‌شناختی جامعهٔ مورد نظر در رابطه با متغیر وضعیت ازدواج و میزان نوع دوستی ایشان را نشان می‌دهد.

جدول ۵: رابطهٔ آزمون نوع دوستی با وضعیت تأهل و مجرد

		جنس	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین خطای استاندارد			
آزمون دوستی		متاهل	۷۶	۸۴/۰۵	۱۵/۱۷	۱/۷۴			
		مجرد	۳۳	۷۶/۹۰	۱۵/۳۷	۲/۶۷			
سطوح برابر واریانس آزمون‌ها		آزمون T معناداری میانگین‌ها							
F	معناداری واریانس	T	درجهٔ آزادی	معناداری دو دامنه	تفاوت میانگین	خطای استاندارد انحراف	فاصلهٔ اطمینان اختلاف $\%95$		
							پایین	بالا	
$0/08$	$0/76$	$-2/34$	۱۰۷	$0/02$	$-7/14$	۳/۱۷	$-13/43$	$-0/84$	
		$-2/33$	۶۰/۲	$0/02$	$-7/14$	۳/۱۹	$-13/52$	$-0/75$	

چنان‌که مشاهده می‌شود، مقدار sig برابر با $0/02$ به دست آمده است. چون میزان sig از مقدار $0/05$ کمتر است، می‌توان نتیجه گرفت که دو نمونهٔ مورد نظر از نظر آماری با یکدیگر اختلاف معنادار دارند و مجردها $7/14$ نمره کمتر از متاهلین دارای نوع دوستی‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

طبیعت آدمی مقتضی زندگی جمعی است. انسان موجودی با دو بعد فردی و اجتماعی است که بسیاری از خصلت‌های او، در زندگی جمعی ساخته و پرداخته می‌شود و به‌منصهٔ ظهور می‌رسد. توجه به یک بعد و غفلت از بعد دیگر، نابسامانی در رشد و کزّی در سیر تکامل را به دنبال درد؛ از این‌رو لازم است که افزون بر جنبهٔ فردی، به بعد اجتماعی آدمی نیز توجه شود. البته باید جهت‌دهی صحیح داده شود تا به بیراهه نرود.

نوع دوستی سازهای تک‌مفهومی نیست؛ بلکه از کنار هم قرار گرفتن مفاهیم مختلفی شکل می‌گیرد.

آدمی به علت اجتماعی بودنش، با افراد گوناگونی ارتباط برقرار می‌کند و بقای آن نیز به پذیرش، گشودگی و پایداری این پیوندها بستگی دارد. در بین همهٔ این ارتباطات، پیوند با اهل ایمان از جمله پیوندهایی است که دربارهٔ آن

سفارش‌های فراوانی شده است (کلینی، ۱۴۰۷ق). پیوندی که سبب رشد ایمان مؤمنان می‌شود و به آنها حیات معنوی می‌بخشد، همچنین دل‌های ایشان را بیدار نگه می‌دارد و به آنها قوت ایمانی می‌بخشد.

برقراری پیوند با انسان‌ها بخصوص اهل ایمان، شکل‌های مختلف و مقدماتی دارد؛ لذا نوع پیوند و آنچه با آن پیوند ایجاد می‌شود، گوناگون است و به اعتبارهای مختلف، به اقسام مختلفی تقسیم می‌شود. افزون‌براین، خدمت کردن به ایشان و برطرف ساختن نیازهایشان، از ارزشی به مراتب بالاتر برخوردار خواهد بود. خدمت کردن با شکل‌های گوناگون آن سبب پیوستگی دل‌ها با یکدیگر می‌شود. انسان باید بداند که آنچه از ناحیه خدمتگزاری به دیگران بخصوص اهل ایمان و رفع نیازهایشان نصیب می‌شود، بسیار بیشتر از آن چیزی است که در این راه هزینه می‌کند. چنین فردی در برابر دیگران، بخصوص برادر مؤمن خود، دلسوز و مهربان است و در غم و ناراحتی با او همدلی و همدردی می‌کند. در آموزه‌های اسلامی کسی که دغدغه دیگر افراد را نداشته باشد، مسلمان نیست و هرکس صبح کند و به امور مسلمانان همت نوزد، از آنان نیست و هرکس فریاد کمک‌خواهی کسی را بشنود و به کمکش نشتابد، مسلمان نیست (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۱۶۴، ح ۵). بنابراین کسی که دغدغه اصلاح امور دیگران را داشته باشد، کسی است که از خود رفتار اجتماعی مطلوب ارائه می‌دهد. افزون‌براین، چنین فردی لغزش‌های دیگران را نادیده می‌گیرد و به آسانی از آنها چشم می‌پوشد و با دیدن کوچک‌ترین لغزشی لب به سرزنش نمی‌گشاید و به آسانی دیگران را با شرایط و جایگاه لازم، در زمینه تأمین نیازها و خواست‌ها، بر خود مقدم می‌دارد.

نظریه‌پردازان نوع‌دوستی، با اینکه سعی در گسترش و تکمیل نظریه خود داشته‌اند، بعد معنوی و روحی انسان را مورد توجه و دقت قرار ندادند؛ اما اسلام با منشور جاوید آن، یعنی قرآن کریم، دین کامل و زنده و پویایی است که برنامه زندگی‌ساز آن برای بشر و تعالیم و سیره عملی اولیای دین در آن هرگز قابل مقایسه با دیگر ادیان و عملکرد بزرگان آن نیست (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ص ۲۹).

بنابراین برای شناخت این مفهوم، از کلیدواژه مشخص و محدود در منابع استفاده نشده است. با توجه به بررسی‌ها و نتایجی که در این پژوهش از آیات و روایات به دست آمد و تأییدی که از کارشناسان گرفته شد، نوع‌دوستی در فرهنگ اسلامی دارای صفات و ویژگی‌های به هم پیوسته‌ای است که شامل پذیرش، پیوندجویی، محبت به دیگران، یاریگری و حمایتگری، و گذشت و از خودگذشتگی می‌شود. فردی که دارای این ویژگی‌ها باشد، در روابط با دیگران گشودگی، پذیرش و علاقه‌مندی دارد و با رویکرد فعالی به دیگران توجه می‌کند؛ بدون اینکه سعی در جلب توجه دیگران داشته یا به دیگران وابسته باشد، نیازها و مشکلات دیگران را همانند نیازها و مشکلات خود می‌بیند و با مشارکت فعالانه برای رفع آنها می‌کوشد؛ گرم و خوش‌روست؛ آمادگی بالایی برای گذشت و فراموش کردن خطاهای دیگران دارد؛ به افراد نیازمند یاری می‌رساند؛ منافع دیگران برایش

مهم است؛ خودمحوری ندارد و دارای رفتاری متواضعانه با دیگران است؛ و نهایتاً در جاهایی که اقتضا داشته باشد، از خودگذشتگی می‌کند و در جاهایی آگاهانه از حقوق مسلم خود می‌گذرد.

علاوه بر ساخت آزمون نوع دوستی، بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی آن براساس آموزه‌های اسلامی از دیگر اهداف این پژوهش بود. به‌منظور دستیابی به این هدف، با مبنا قرار دادن مستندات به‌دست‌آمده‌ای که مورد تأیید کارشناسان قرار گرفته بودند، اقدام به طراحی گویه‌های مرتبط با مؤلفه‌ها شد و تفسیر نتایج به‌دست‌آمده، در قالب پاسخ به این سؤال که «براساس آموزه‌های اسلام چه مقیاسی می‌توان ساخت که بتواند میزان نوع دوستی افراد را سنجید؟» ارائه گردید و میزان روایی و اعتبار آن سنجیده شد.

نتایج نشان داد که آزمون نوع دوستی مبتنی بر منابع اسلامی از روایی لازم برخوردار است. روش روایی محتوا طی دو مرحله و به‌صورت بررسی روایی محتوا و سازه به آزمون گذاشته شده است. نتایج روایی محتوا نشان داد که در یک مقیاس لیکرتی چهاردرج‌ای، میانگین نمرات کارشناسان بالاتر از ۳ بوده و نشان‌دهندهٔ این مطلب است که از نظر کارشناسان خبرهٔ دین، مؤلفه‌های نظری آزمون نوع دوستی با آموزه‌های دینی مطابقت دارد و این روایی بالای محتوای آزمون را می‌رساند.

در بخش روایی سازه، از شیوهٔ ضریب همبستگی بین عوامل و کل مقیاس استفاده شد که نتایج آن، همبستگی معنادار مؤلفه‌ها با کل آزمون را نشان داد.

با توجه به گویه‌های به‌دست‌آمده می‌توان ادعا کرد که اسلام به‌خوبی به تمامی زوایای نوع دوستی پرداخته و می‌توان این مسئله را از نتایج حاصله به‌دست آورد. همچنین با توجه به شیوه‌های یادشده، برای ارزیابی روایی آزمون محقق ساخته می‌توان گفت که این آزمون روایی لازم برای سنجش نوع دوستی را، مطابق با آنچه از اسلام برداشت می‌شود، داراست. به‌عبارت‌دیگر، آزمون موضوعی را که به‌دنبال اندازه‌گیری آن است، مورد سنجش قرار می‌دهد و در مورد پاسخ‌دهندگان ابزاری مفید، بامعنا و مناسب به‌حساب می‌آید.

به‌منظور بررسی اعتبار آزمون نیز آلفای کرونباخ مقیاس گرفته شد که نمرهٔ آن برای مقیاس کل برابر با $0/923$ و برای هریک از مؤلفه‌های آزمون نوع دوستی نیز به‌میزان مناسب به‌دست آمده است. ضریب قابلیت اعتماد حاصل از روش دو نیمه‌سازی گاتمن، $0/840$ برای کل آزمون به‌دست آمد که این ضریب برای روش دو نیمه‌سازی اسپیرمن براون، $0/839$ برای کل آزمون حاصل شد.

نتایج بیانگر این است که آزمون از اعتبار بالایی برخوردار است و ثبات، روایی و قابلیت پیش‌بینی و دقت آزمون مورد تأیید است. به‌عبارت‌دیگر با تکرار آزمون بر آزمودنی، نتایج یکسانی را شاهد خواهیم بود و همچنین سؤال‌های آزمون با یکدیگر همبستگی دارند و از انسجام مناسبی برخوردارند.

این پژوهش با محدودیت‌هایی نیز مواجه بود که برای تعمیم آن به همه اقشار جامعه و اظهار نظر قطعی باید به آن توجه شود: جامعه آماری پژوهش حاضر را طلاب حوزه علمیه قم و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی قم تشکیل می‌داد. بنابراین، جامعه آماری جامعه‌ای مذهبی و تحصیل کرده بوده است که نتایج این تحقیق به آسانی قابل تعمیم به دیگر جوامع نیست. همچنین حجم نمونه قابل استفاده در پژوهش به ۱۰۹ آزمودنی محدود است. این محدودیت در حجم نمونه سبب شد تا تحلیل عوامل مؤلفه‌های نوع دوستی براساس روش‌های روان‌سنجی و آماری امکان‌پذیر نباشد.

با توجه به محدودیت‌های پژوهشی یادشده، برای تکمیل و تداوم این پژوهش موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. اجرای آزمون در حجم بزرگ‌تری از آزمودنی‌ها، به گونه‌ای که بررسی تحلیل عاملی نوع دوستی براساس منابع اسلامی، بر مبنای روش‌های آماری میسر شود؛

۲. اجرای هم‌زمان آزمون در دو یا چند جامعه با تفاوت‌های مذهبی، تحصیلی، جنسی، سنی و...، و مقایسه نتایج با یکدیگر؛

۳. اجرای هم‌زمان آزمون نوع دوستی با دیگر مقیاس‌های هم‌گرا و واگرا و به دست آوردن نوع و میزان ارتباط آنها با یکدیگر؛

۴. بررسی و استخراج راه‌ها و تکنیک‌های عملی به منظور افزایش میزان نوع دوستی در افراد و جامعه.

منابع

- نهج البلاغه، ۱۴۱۴ق، ترجمه صبحی صالح، قم، هجرت.
- آذربایجانی، مسعود و همکاران، ۱۳۸۵، *روان شناسی اجتماعی با نگرش به منابع اسلامی*، تهران، سمت.
- ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، ۱۴۰۴ق، *تحف العقول*، قم، جامعه مدرسین.
- احمدی، سیروس، ۱۳۸۸، «بررسی نوع دوستی در روابط روزمره اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن»، *جامعه شناسی ایران*، دوره دهم، ش ۲، ص ۱۰۸-۸۷.
- بدار، لوک و همکاران، ۱۳۸۱، *روانشناسی اجتماعی*، ترجمه حمزه گنجی، تهران، ساوالان.
- بردستانی، عذرا، ۱۳۸۳، *بررسی تأثیر باورهای مذهبی بر رفتار نوع دوستانه و سازگاری تحصیلی در دانش آموزان سال آخر دوره متوسطه*، پایان نامه کارشناسی ارشد، شیراز، دانشگاه شیراز.
- بیرو، آلن، ۱۳۸۴، *فرهنگ علوم اجتماعی*، ترجمه I باقر ساروخانی، تهران، کیهان.
- پاینده، ابوالقاسم، ۱۳۸۲، *نهج الفصاحه*، تهران، ذنبای دانش.
- پسندیده، عباس، ۱۳۸۶، «روش فهم و تبیین گزاره های دینی (قرآن و حدیث)»، *حدیث اندیشه*، ش ۳، ص ۳۳ - ۴۸.
- ، ۱۳۸۹، *مبانی و عوامل شادکامی در اسلام با رویکرد روان شناسی مثبت گرا*، رساله دکتری مدرسی معارف اسلامی، قم، دانشکده علوم حدیث.
- تمیمی آمدی، عبدالواحدین محمد، ۱۴۱۰ق، *غور الحکم و درر الکلم*، قم، دار الکتب الاسلامی.
- ترندایک، ادوارد، ۱۳۷۴، *روان سنجی کاربردی*، ترجمه هومن حیدرعلی، چ سوم، تهران، دانشگاه تهران.
- حراملی، محمدین حسن، ۱۴۰۹ق، *وسائل الشیعه*، قم، مؤسسه آل البيت.
- حسینی، محمدرضا و همکاران، ۱۳۹۳، «بررسی عوامل مؤثر بر رفتار نوع دوستانه در بین شهروندان همدانی در سال ۱۳۹۲»، *توسعه اجتماعی*، ش ۹ (۱)، ص ۱۳۵-۱۶۰.
- دلور، علی و همکاران، ۱۳۹۴، «تبیین عوامل روان شناختی و اجتماعی بر نوع دوستی خیرین مدرسه ساز»، *روان شناسی تربیتی*، ش ۳۹، ص ۴۵-۷۹.
- دلور، علی، ۱۳۸۴، *مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی*، چ چهارم، تهران، رشد.
- سرمه زهره و همکاران، ۱۳۸۵، *روش های تحقیق در علوم رفتاری*، تهران، آگاه.
- شریفی، حسن پاشا، ۱۳۷۴، *اصول روان سنجی و روان آزمایی*، چ سوم، تهران، رشد.
- صدوق، محمدین علی، ۱۴۱۳ق، *من لا یحضره الفقیه*، قم، جامعه مدرسین.
- طوسی، محمدین حسن، ۱۴۱۴ق، *الامالی*، قم، دار الثقافة.
- عبدی، حمزه، ۱۳۹۴، *طراحی الگوی تنظیم رغبت براساس آموزه زهد اسلامی و تأثیر آن بر کاهش اضطراب در مقایسه با درمان شناختی رفتاری*، رساله دکتری روانشناسی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- عروسی حویزی، عبدعلی بن جمعه، ۱۴۱۵ق، *تفسیر نور الثقلین*، قم، اسماعیلیان.
- پارسی، فاطمه و امیر فرخوندی، ۱۳۹۴، «واکاوی مفاهیم اخلاقی آزادی، مسئولیت و نوع دوستی در مکتب رفاه اجتماعی»، *اخلاق*، ش ۱۹، ص ۱۶۱-۱۸۷.
- قراملکی، احد و عذرا شالیباف، ۱۳۸۹، *تدوین پایان نامه شیوه ها و مهارت ها*، چ دوم، قم، مرکز مدیریت حوزه های علمیه.
- کلینی، محمدین یعقوب، ۱۴۰۷ق، *الکافی*، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- کیلن، ملانی و جودیت اسمتانا، ۱۳۸۹، *رشد اخلاقی کتاب راهنما*، ترجمه محمدرضا جهانگیرزاده و دیگران، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

- هیوستون، مایلز و همکاران، ۱۳۸۴، *مقدمه‌ای بر روانشناسی اجتماعی*، جواد اژه‌ای، جهانبخش صادقی، تهران، سمت.
- مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۳ق، *بحار الانوار*، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
- مصباح یزدی، محمدتقی، ۱۳۹۱، *اخلاق در قرآن*، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام.
- مفید، محمدبن محمد بن نعمان، ۱۴۱۳ق، *الأمالی*، قم، جامعه مدرسین.
- نوروزی، عین‌الله، ۱۳۹۵، *نوع دوستی از دیدگاه اسلام*، قم، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی.
- نوری، حسین، ۱۴۰۸ق، *مستدرک الوسائل*، قم، آل‌البيت.
- ورام‌بن ابی‌فراس، بی‌تا، *تنبيه الخواطر و نزهة النواظر*، بیروت، دارالتعارف و دار صعب.

- Aronson e, timothy dw, robin ma, 2002, *Social psychology*, New jersey prentice hall.
- Baghi nasrabadi, A, 2005, "Social cohesion and public participation (perspectives, reinforcing factors, risks and solutions)", *Journal of hasun*, N. 6, p. 165-187.
- Baron, R, A.Byrne, D, 1997, *Social Psychology*, Boston, Allyn and Bacon.
- Batson, c. D, o'quin, k, fultz, j, vanderplas, m & isen, (1983), a. Self-reported distress and empathy and egoistic versus altruistic motivation for helping, *journal of personality arid social psychology*, 45, 706-718.
- Batson, c. d., 1998, "Empathic joy and the empathyaltruism hypothesis", *Journal of personality and social. psychology*, N. 61, p. 413-426.
- Carlo, G. , & Randall, B. A., 2001, "The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents", *Journal of Youth and Adolescence*, N. 31, p. 31-44.
- Eisenberg n, mussen p., 1989, *The roots of pro-social behavior in children*, Cambridge, England, Cambridge University Press.
- Eisenberg, n. , fabes, r. A. , schaller, m. , carlo, g. & miller, p. A. (1991), The relations of parental characteristics and practices to children's vicarious emotional responding. *Child development*, 62, 1393-1408.
- Elwell. f., 2002, "the psychology of wright mills", *Qualitative sociology*, N. 25(3), 337-43
- Hoffman, M. L, 2000, *Empathy and moral development: Implications For caring and Justice*, New York, Cambridge University Press.
- Lippa, R, 1994, *Introduction to Social Psychology*, California, Brooks / Cole Publishing Company.
- Piliavin, J, A. Chang, H.W, 1970, "Altruism: A Rreview of Recent Theory and Research", *Annual Review of Sociology*, N. 16, p. 25-65.
- Simons, r, g, 1991, "altruism and sociology", *the sociological quarterly*, N. 32, p. 1-22.
- Vakoch, douglas. a, 2013, *altruism in cross – cultural perspective*, Springer, NewYork.

بخشی از فرم مطابقت مؤلفه‌ها با گویه‌ها

ردیف	مؤلفه	گویه	مستندات	میزان مطابقت			
				خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم
۱		معتقدم که تمام انسان‌ها محترم هستند.	«وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا» (اسراء: ۷۰) «ثُمَّ أَنْشَأْنَا لَهُمْ آخَرًا فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ» (مؤمنون: ۱۴)				
۲	پذیرش	توانایی دوست داشتن دیگران را جدا از جنس، نژاد و ملیت دارم.	خَيْرَ الْمُؤْمِنِينَ مَنْ كَانَ مَأْلَفَةً لِلْمُؤْمِنِينَ، وَ لَا خَيْرَ فِيْمَنْ لَا يَأْلَفُ وَ لَا يُؤْلَفُ (طوسی، ۱۴۱۴ق، ص ۴۶۲) وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَ لَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا أَوْ لَا أَدْلُكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابِبْتُمْ؟ أَفَشَوْا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ (مشكاة: الانوار، ص ۱۲۳): به خدایی که جانم در اختیار اوست، وارد بهشت نمی‌شوید، مگر مؤمن شوید و مؤمن نمی‌شوید، مگر اینکه یکدیگر را دوست بدارید... اول العقل التودد (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق) افضل الاعمال بعد الايمان بالله، التودد الى الناس (پاینده، ۱۳۸۲، ص ۷۴) مَنْ أَحَبَّ فِي اللَّهِ وَ ابْتَعَضَ فِي اللَّهِ وَ أُعْطِيَ فِي اللَّهِ وَ مَنَعَ فِي اللَّهِ، فَهُوَ مِنْ أَصْفِيَاءِ اللَّهِ (كليني، ۱۴۰۳ق، ج ۳، ص ۳۸۸) احق الناس ان يونس به الودود المألوف (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ص ۲۹۹) اعلم ان الإلف من الله و الفرق من الشيطان (كليني، ۱۴۰۳ق، ج ۲ ص ۳۸۰) الفت از خداست و كينه و نفرت از شيطان العقل حيث كان إلف مألوف (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ص ۲۲۹) اکرم الادب حسن الخلق (همان، ص ۱۱۵) کمال الادب و المروءه سبع خصال: ... و حسن الخلق والمداراه (مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۴۱۳) ثمره الادب حسن الخلق (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ص ۳۷۳)				
۳		خودم را از دیگران برتر و بالاتر نمی‌دانم.	«وَ اخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ» (حجر: ۸۸). «و عِبَادَ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا» (فرقان: ۶۳) رسول اکرم ﷺ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ وَ لَا يَبْغِيَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ (کنز العمال، ص ۲۱۲) امام صادق: إِنَّهُ لَيُعْجِبُنِي أَنْ يَحْمِلَ الرَّجُلُ الشَّيْءَ فِي يَدِهِ يَكُونُ مَهْنَةً لِأَهْلِهِ يَدْفَعُ بِهِ الْكِبْرَ عَنْ نَفْسِهِ (مجموعه ورام، ح ۳۱۰، ص ۲۵۶) امام علی: أَسْرَفُ الْخَلَائِقِ التَّوَاضُعُ وَ الْحِلْمُ وَ لَيْسَ الْجَانِبِ (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ص ۲۱۹)				

۴	می دایم که از بیشتر مردم بهتر هستم.	فراز چهارم دعای مکارم الاخلاق: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَ لَا تَرْفَعْنِي فِي النَّاسِ دَرَجَةً إِلَّا حَطَطْتَنِي عِنْدَ نَفْسِي مِثْلَهَا، وَ لَا تُخَدِّثْ لِي عِزًّا ظَاهِرًا إِلَّا أَخَدْتُّ لِي ذَلَّةً بَاطِنَةً عِنْدَ نَفْسِي بِقَدْرِهَا... سَيِّئَةٌ تُسَوِّكُ خَيْرٌ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ حَسَنَةٍ تُعْجِبُكَ (نهج البلاغه، حکمت ۴۶)		
۵	دیگران من را فرد خودخواه و خودمحوری می‌دانند.	همان		
۶	دیگران من را در همکاری کردن، فرد مناسبی می‌بینند.	قال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ أَكْرَمِ أَخَاهِ الْمُسْلِمِ بِكَلِمَةٍ يُلْفَعُ بِهَا وَ فَرَجَ عَنْهُ كُرْبَتَهُ لَمْ يَزَلْ فِي ظِلِّ اللَّهِ الْمَمْدُودِ عَلَيْهِ الرَّحْمَةَ مَا كَانَ فِي ذَلِكَ (کلینی، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۲۰۶)		
۷	بیشتر افراد من را انسانی سرد و غیر اجتماعی می‌دانند.	ابذل لصديق نفسك و مالك و لمعرفتك رفقك و محضرك (به آشنایت پیشکش و خوش محضری ات را) و للعامة بشرک (خوش رویی) و محبتک و لعدوک عدلک و انصافک (خصال، ص ۴۱۸) تَوَاصَلُوا، وَ تَبَاوَرُوا، وَ تَرَاحَمُوا، وَ تَعَاطَفُوا (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲ ص ۱۷۵)		
۸	در روابط با دیگران با صداقت رفتار می‌کنم.	« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ » (توبه: ۱۱۹) خَيْرُ إِخْوَانِكَ مَنْ دَعَاكَ إِلَى صِدْقِ الْمَقَالِ بِصِدْقِ مَقَالِهِ وَ نَدَبَكَ إِلَى أَفْضَلِ الْعَمَالِ بِحَسَنِ أَعْمَالِهِ (تصنيف غرر، ص ۴۱۷) عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَا تَغْتَرُوا بِصَلَاتِهِمْ وَ لَا بِصِيَامِهِمْ فَإِنَّ الرَّجُلَ رُبَّمَا لَهَجَ بِالصَّلَاةِ وَ الصَّوْمِ حَتَّى لَوْ تَرَكَهُ اسْتَوْخَشَ وَ لَكِنْ اخْتَبَرُوهُمْ عِنْدَ صِدْقِ الْحَدِيثِ وَ آدَاءِ الْأَمَانَةِ (کلینی، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۱۰۴) عليك بالصدق فمن صدق في أقواله جَلَّ قدره (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ص ۳۱۸) قال أوصاني أبو عبد الله ﷺ فقال أوصيك بتقوى الله و أداء الأمانة و صدق الحديث و حسن الصحابة (کلینی، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۶۶۹) يَكْتَسِبُ الصَّادِقُ بِصِدْقِهِ ثَلَاثًا: حُسْنَ الثَّقَةِ بِهِ، وَ الْمَحَبَّةَ لَهُ، وَ الْمَهَابَةَ عَنْهُ (تصنيف غرر، ص ۲۱۹). راستگو با راستگویی خود، سه چیز را به دست می‌آورد: اعتماد، محبت و شکوه (در دل‌ها).		
۹	از موفقیت‌های دیگران خوشحال می‌شوم.	المسلم اخوالمسلم لا يظلمه و لا يخذله و لا يخونه و يحق على المسلمين الاجتهاد في التواصل و التعاون على التعاطف و المواساة لاهل الحاجة (کلینی، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۲۱۳) ما من احد اودع قلبا سرورا الا و خلق الله له من ذلك السرور لطفافاذا انزلت به نائبة جرى اليها كالماء في انجاره حتى يطردھا عنه (نهج البلاغه، حکمت ۲۵۷) كفیک من الحاسد انه یغتم وقت سرورک! (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۳، ص ۲۵۳)		

		<p>طوبى للمصلحين بين الناس اولئك هم المقربون يوم القيامة (تحف العقول، ص ۴۱۴).</p> <p>رَحِمَ اللهُ امْرَأَ الْفِ بَيْنَ وَلَيِّنَ لَنَا. يَا مَعَاشِرَ الْمُؤْمِنِينَ تَأَلَّفُوا وَ تَعَاظَمُوا (سفينة البحار، ج ۲، ص ۶۹۸)</p> <p>عليكم بالتواصل والتبادل و اياكم والتدابير و التقاطح (نهج البلاغه، نامه ۴۷)</p> <p>الارواح جنود مجنده فما تعارف منها ائتلفت و ما تناكر منها اختلف (من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۳۸) روحها سربازانی بسیج شده اند آنهايي که همدیگر را بشناسند با هم الفت می گیرند و آنها که یکدیگر را نشناسند، از هم جدا می شوند.</p>	<p>اگر کسی با من دعوا و مراغه کند، من این کار را انجام نمی دهم.</p>	<p>۱۰</p>
		<p>ان احسن ما يالف به الناس قلوب اودانهم و نفوا به الضغن (کینه ها را می زدایند) عن قلوب اعدائهم، حسن البشر عند لقائهم والتفقد في غيبتهم (تحف العقول، ص ۳۴۰)</p>	<p>در دل نسبت به شخصی کینه ندارم.</p>	<p>۱۱</p>
		<p>أعجزُ الناس من عجز عن اكتساب الأخوان، وأعجزُ منه من ضيع من ظفر به منهم (نهج البلاغه، حکمت ۱۲)</p> <p>أَتَوَدُّ نِصْفَ الْعَقْلِ (نهج البلاغه، حکمت ۱۴۲).</p> <p>الغريب من ليس له خيب (همان، حکمت ۲۱۱).</p> <p>«واعتصموا بحبل الله جميعا و لا تفرقوا و اذكروا نعمت الله عليكم اذ كنتم اعداء فالق بين قلوبكم...» (آل عمران: ۱۰۳).</p>	<p>در مقایسه با بیشتر افراد، دوست کمتری دارم.</p>	<p>۱۲</p>
		<p>اذكروا احاكم اذا غاب عنكم باحسن ما تحبون ان تذكروا به اذا غبتم عنه (امالی طوسی، ج ۱، ص ۹۷)</p>	<p>وقتی چند روز دوستانم را نبینم از حال آنها پرس و جو می کنم.</p>	<p>۱۳</p>
		<p>عن أبي عبد الله عليه السلام قال: من أتاه أخوه المسلم فآكرمه فإنما أكرم الله عز وجل (کلینی، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۲۰۶).</p> <p>المؤمن من آمنه المسلمون على اموالهم و دمايتهم و المسلم من سلم المسلمون من يده و لسانه (من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۵۹؛ کلینی، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۲۰۲)</p> <p>ایها الناس ان العبد لا يكتب من المسلمين حتى يسلم الناس من يده و لسانه و لا ينال درجه المومنين حتى يامن اخوه بوائقه... (الام الدين؛ مجلسی). برادرش از شر او و همسایه اش از خشم او ایمن باشد</p> <p>شر الناس من تاذی به الناس (اختصاص؛ مجلسی)</p> <p>ليس من اخلاق المومنين الغش و لا الاذى (کلینی، ۱۴۰۳ق، ج ۳، ص ۱۷)</p> <p>المؤمن من آمنه المسلمون على اموالهم و دمايتهم و المسلم من سلم المسلمون من يده و لسانه (من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۹۴؛ کلینی، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۲۰۷)</p> <p>«والذين يؤذون المومنين و المومنات بغير ما اكتسبوا» (احزاب: ۵۸) بدون دلیل می آزارند</p>	<p>برای دیگران آزار و اذیت ایجاد نمی کنم</p>	<p>۱۴</p>

قال رجل للنبي ﷺ يا رسول الله علمني عملاً لا يحال بينه و بين الجنة قال لا تغضب و لا تسأل الناس شيئاً و ارض للناس ما ترضى لنفسك (امالی طوسی، ص ۵۰۷؛ مستدرک الوسائل، ج ۷، ص ۲۲۲؛ بحار الأنوار، ج ۷۲، ص ۲۷؛ ج ۷۴، ص ۱۲۵)

جاء أعرابي إلى النبي ﷺ و هو يريد بغض عزوآته فأخذ بغرز راحلته فقال يا رسول الله علمني عملاً أدخل به الجنة فقال ما أحببت أن يأتيه الناس إليك فأتبه إليهم و ما كرهت أن يأتيه الناس إليك فلا أتته إليهم خل سبيل الرحلة (كافي، ج ۲، ص ۱۴۶؛ الزهد، ص ۲۱؛ مستطرفات السرائر، ص ۶۴۲؛ مشكاة الأنوار، ص ۱۸۱؛ وسائل الشيعه، ج ۱۵، ص ۲۸۷؛ مستدرک الوسائل، ج ۱۱، ص ۳۱۲؛ بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۱۰۶؛ ج ۷۲، ص ۳۶؛ ج ۷۴، ص ۱۳۶)

يا علي ما كرهته لنفسك فاكره لغيرك و ما أحببتك لنفسك فأحببه لأخيك تكن عادلاً في حكمك مفسطاً في عدلك محبباً في أهل السماء مؤدوداً في صدور أهل الأرض ا حفظ وصيتي إن شاء الله تعالى (تحف العقول، ص ۱۳؛ بحار الأنوار، ج ۷۴، ص ۶۸)

يا بني تفهم وصيتي، و اجعل نفسك ميزاناً [فيما] بينك و بين غيرك، فأحب لغيرك ما تحب لنفسك و اكره له ما تكره لنفسك، و لا تعلم كما لا تحب أن تعلم (تحب أن لا تعلم)، و احسن كما تحب أن يحسن إليك و استفتح لنفسك (من نفسك) ما تستفيحه من غيرك، و ارض من الناس [لك] بما ترضاه لهم من نفسك و لا تقل ما لا تعلم بل لا تقل كل ما علمت مما لا تحب أن يقال لك (نهج البلاغه، نامه ۳۱؛ تحف العقول، ص ۷۳؛ غرر الحکم، ح ۱۱۰۳۰ و ۱۱۰۳۱؛ مستدرک الوسائل، ج ۱۱، ص ۳۱۱؛ بحار الأنوار، ج ۷۲، ص ۲۹؛ ج ۷۴، ص ۲۰۵ و ۲۲۴. شبيهه أن در: من لا يحضره الفقيه، ج ۴، ص ۳۸۴؛ وسائل الشيعه، ج ۱۲، ص ۲۰۲).

يقول الامام زين العابدين عليه السلام لآحد اصحابه: «يا زهري و ما عليك أن تجعل المسلمين [منك] بمنزلة أهل بيتك: فتجعل كبيرهم بمنزلة والدك، و تجعل صغيرهم بمنزلة ولدك، و تجعل تربك بمنزلة أخيك؛ فأى هؤلاء تحب أن تعلم؛ و اى هؤلاء تحب أن تدعو عليه؛ و اى هؤلاء تحب أن تهتك ستره؟» (احتجاج، ج ۲، ص ۳۱۹؛ تفسير منسوب به امام عسکری، ص ۲۵؛ مجموعه ورام، ج ۲، ص ۹۳؛ بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۱۵۵).

قال: [رساله الحقوق]... حق أهل ملتك... أن تحب لهم ما تحب لنفسك و تكره لهم ما تكره لنفسك و أن يكون شيوخهم بمنزلة أبيك و شبانهم بمنزلة إخوتك و عجائزهم بمنزلة أمك و الصغار منهم بمنزلة أولادك (من لا يحضره الفقيه، ج ۲، ص ۶۲۵؛ وسائل الشيعه، ج ۱۵، ص ۱۷۷؛ امالی صدوق، ص ۳۷۳؛ تحف العقول، ص ۲۷۱؛ الخصال، ج ۲، ص ۵۷۰؛ مكارم الأخلاق، ص ۴۲۳؛ بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۹. شبيهه أن در: تحف العقول، ص ۲۷۱؛ مستدرک الوسائل، ج ۱۱، ص ۱۶۸؛ بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۲۱؛ و نیز: مصباح الشريعه، ص ۴۲؛ مستدرک الوسائل، ج ۸، ص ۳۱۷؛ بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۱۶۰)

با ديگران
همانگونه رفتار
می‌کنم که دوست
دارم ديگران با
من رفتار کنند.

<p>۱۶</p>	<p>در غیاب دوستانم، همانطور صحبت می‌کنم که دوست دارم پشت سر من صحبت کنند.</p>	<p>[مِنْ] حَقِّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ أَنْ لَا يَشْتَعِبَ وَيَجُوعَ أُخُوهُ وَ لَا يَرُوهُ وَيَعْطَشُ أُخُوهُ وَ لَا يَلْبَسُ وَ يَغْرَى أُخُوهُ فَمَا أَعْظَمَ حَقِّ الْمُسْلِمِ عَلَى [أَخِيهِ] الْمُسْلِمِ؛ أَحِبِّ لِأَخِيكَ الْمُسْلِمِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَ أَكْرَهُ لَهُ مَا تَكْرَهُ لِنَفْسِكَ، وَ إِذَا اخْتَجْتَ فَسَلْتَهُ (فَاسْأَلْهُ) وَ إِنْ سَأَلَكَ فَأَعْطِهِ، لَا تَمَلَّهُ وَ لَا يَمَلَّهُ لَكَ (وَ لَا تَذْخِرْ عَنْهُ خَيْرًا فَإِنَّهُ لَا يَذْخِرُ عَنْكَ)، وَ كُنْ لَهُ ظَهِيرًا فَإِنَّهُ لَكَ ظَهِيرٌ؛ إِذَا غَابَ فَأَحْفَظْهُ فِي غَيْبَتِهِ وَ إِذَا شَهِدَ فَرُزَّهُ وَ أَجَلَّهُ وَ أَكْرَمَهُ، فَإِنَّهُ مِنْكَ وَ أَنْتَ مِنْهُ... (كافي، ج ۲، ص ۱۷۰؛ وسائل الشيعه، ج ۱۲، ص ۴۰۶؛ اختصاص مفيد، ص ۳۷؛ المؤمن، ص ۴۲؛ مشكاة الأنوار، ص ۱۰۴؛ أعلام الدين، ص ۴۴؛ مستدرک الوسائل، ج ۹، ص ۴۰؛ بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۲۲۱ و ۲۴۳. شبیه آن در: أمالی طوسی، ص ۹۷؛ منية المرید، ص ۱۹۰؛ وسائل الشيعه، ج ۱۲، ص ۲۱۱؛ مستدرک الوسائل، ج ۹، ص ۴۵؛ بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۲۲۵ و ۲۳۲)</p> <p>قلت يا رسول الله ما تمام البر؟ قال ان تعمل في السر عمل العلانية (المعجم الكبير؛ كنز العمال، ج ۱، ص ۳۱۶)</p>
<p>۱۷</p>	<p>با کسی که به کمک و حمایتش می‌روم نوعی ارتباط روحی و معنوی برقرار می‌کنم.</p>	<p>همان و ما حفظت الاخوه بمثل المواباه يا بَنِي اتَّخِذْ أَلْفَ صَدِيقٍ وَ أَلْفَ قَلِيلٍ وَ لَا تَتَّخِذْ عَدُوًّا وَاحِدًا وَ الْوَاحِدُ كَثِيرٌ (امالی صدوق، ص ۶۶۹)</p> <p>تواصَلُوا، وَ تَبَارَّأُوا، وَ تَرَاخَمُوا، وَ تَعَاظَفُوا (كليني، ص ۱۴۰۷ ق، ج ۲، ص ۱۷۵)</p>
<p>۱۸</p>	<p>دیگران من را فردی مهربان و با الفت می‌شناسند.</p>	<p>المؤمن إلف مألوف؛ (جامع الأخبار (لشعیری)، ص ۸۵)</p> <p>اتسان يا ايمان، صميمي و مأنوس است. ... و أمره ان... يستالف الناس حتى يفقهوا في الدين (كنز العمال، ص ۷۲؛ تاريخ دمشق)</p> <p>افاضلكم احسنكم اخلاقا الموطؤون اكنافا، الذين يالفون و يولفون و توطأ رحالهم (كليني ج ۲ ص ۸۹)... خوش اخلاق ترند، نرم خو و بی آزارند، با مردم الفت می‌گیرند و مردم با آنها الفت می‌پذیرند، و خانه‌هایشان پررفت و آمد است. ... احسنكم خلقا و اقربكم الى الناس (امالی مفید، ح ۱۵۳۸؛ امالی طوسی، ص ۱۴۵)</p> <p>حق اهل ملتک اضمار السلامه و الرحمه لهم و الرفق بمسيئتهم و تالفهم و استصلاحهم (من لا يحضره الفقيه، ج ۲ ص ۲۸۵). حسن نیت مهربانی با آنان نرمش با بدکاران و الفت گرفتن با آنان و اصلاح کردن میانشان</p> <p>احق الناس ان يونس به الودود المألوف (غرر، ص ۳۲۸)</p> <p>لا يحل لمومن ان يشير الى اخيه بنظره توذيه (تنبيه الخواطر)</p>

			<p>«یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوِّكُمْ أَوْلِيَاءَ» (ممتحنه: ۱).</p> <p>عن أبي عبد الله <small>عليه السلام</small> قال: من أحب الأعمال إلى الله عز وجل إدخال السرور على المؤمن إشباع جوعته أو تنفيس كربته أو قضاء دينه (كليني، ج ۲، ص ۱۹۲)</p> <p>قال رسول الله <small>صلى الله عليه وآله</small> من سر مؤمناً فقد سرني ومن سرني فقد سر الله (كليني، ج ۲، ص ۱۸۸)</p> <p>قال الصادق <small>عليه السلام</small> و الله لرسول الله <small>صلى الله عليه وآله</small> أسر بقضاء حاجة المؤمن إذا وصلت إليه من صاحب الحاجة (كليني، ج ۲، ص ۱۹۵).</p> <p>قال رسول الله <small>صلى الله عليه وآله</small> من أكرم أخاه المسلم بكلمة يُلطفه بها و فرج عنه كربته لم يزل في ظل الله الممدود عليه الرحمة ما كان في ذلك (كليني، ج ۲، ص ۲۰۶).</p> <p>عن أبي جعفر <small>عليه السلام</small> قال: ما من عمل يعمله المسلم أحب إلى الله عز وجل من إدخال السرور على أخيه المسلم و ما من رجل يدخل على أخيه المسلم باباً من السرور إلا أدخل الله عز وجل عليه باباً من السرور. المؤمن كفى أهوازي،</p>	<p>یکی از اولویت‌های من در زندگی خوشحال کردن برادران دینی ام است.</p>	۱۹
			همان	اغلب با دیگران بامهربانی و عطف و رفتار می‌کنم.	۲۰
			همان	از اینکه با دیگران همدلی می‌کنم خوشحال می‌شوم.	۲۱

آزمون نهایی نوع دوستی

باسمه تعالی

مشخصات فردی:

سن: ... جنسیت: ... وضعیت تاهل: ... میزان تحصیلات: ... رشته تحصیلی: ...

پاسخگوی گرامی

با سلام

خواهشمند است با دقت گزاره‌های آزمون زیر را مطالعه نمایید و برای هر یک از گزاره‌ها بدون آنکه وقت زیادی در یک پرسش صرف کنید، گزینه‌ای که بیشترین مطابقت را با پاسخ شما دارد علامت بزنید. لازم به ذکر است که آزمون حاضر یک ابزار پژوهشی است و هدف آن جمع‌آوری اطلاعات درباره زندگی شخصی شما نیست بنابراین نیازی به ذکر نام نیست و تنها قبل از شروع، مشخصاتی که از شما خواسته شده است را تکمیل نمایید.

لطفاً هیچ سؤالی را بی‌پاسخ نگذارید.

ردیف	عبارت	کاملاً موافقم (بیش از ۷۵ درصد)	موافقم (از ۵۰ تا ۷۵ درصد)	مخالفم (از ۲۵ تا ۵۰ درصد)	کاملاً مخالفم (از ۰ تا ۲۵ درصد)
۱	معتقدم که تمام انسان‌ها محترم هستند.				
۲	از موفقیت‌های دیگران خوشحال می‌شوم.				
۳	یکی از اولویت‌های من در زندگی خوشحال کردن برادران دینی ام است.				
۴	محبتم را به افرادی که دوست شان دارم ابراز می‌کنم.				
۵	توانایی دوست داشتن دیگران را جدا از جنس، نژاد و ملیت دارم.				
۶	اگر کسی با من دعوا و مرافعه کند، من این کار را انجام نمی‌دهم.				
۷	اغلب با دیگران بامهربانی و عطف رفتار می‌کنم.				
۸	می‌توانم مهر و محبتم را بدون منت به نزدیکانم نشان دهم.				
۹	هر کاری از دستم بر بیاید، برای افراد فقیر و نیازمند انجام می‌دهم.				
۱۰	خودم را از دیگران برتر و بالاتر نمی‌دانم.				
۱۱	در دل نسبت به شخصی کینه ندارم.				
۱۲	از اینکه با دیگران همدلی می‌کنم خوشحال می‌شوم.				
۱۳	برای رفع اختلافات مردم کوشش می‌کنم.				
۱۴	در شرایطی که نزدیکانم مشکل دارند، همانند مواقع دیگر آسودگی ندارم.				
۱۵	می‌دانم که از بیشتر مردم بهتر هستم.				
۱۶	در مقایسه با بیشتر افراد، دوست کمتری دارم.				
۱۷	برای مشکلات دوستانم، مانند مشکلات خودم تلاش می‌کنم.				
۱۸	اگر بتوانم به دیگران کمک کنم، به آسانی و بدون سختی این کار را انجام می‌دهم.				
۱۹	در زندگی به اندازه کافی گرفتاری دارم؛ لذا فرصتی برای برداشتن بار دیگران باقی نمی‌ماند.				

۲۰	دیگران من را فرد خودخواه و خودمحوری می‌دانند.
۲۱	وقتی چند روز دوستانم را نبینم از حال آنها پرس و جو می‌کنم.
۲۲	نه تنها قادر نیستم گرهی از مشکل کسی باز کنم بلکه مایلم تا دیگران برای حل مشکل من تلاش کنند.
۲۳	همواره نسبت به مشکلات دیگران حساسم و مشکلات آنان را مشکلات خودم می‌دانم.
۲۴	سعادت را در کمک به دیگران می‌بینم.
۲۵	دیگران من را در همکاری کردن، فرد مناسبی می‌بینند.
۲۶	برای دیگران آزار و اذیت ایجاد نمی‌کنم
۲۷	به فکر منافع و مصلحت دیگران هم هستم.
۲۸	در صورت لزوم، حتی از جانم در راه کمک به دیگران و ارزش‌هایم می‌گذرم.
۲۹	از خدمت کردن به دیگران بدون چشم داشت لذت می‌برم.
۳۰	بیشتر افراد من را انسانی سرد و غیراجتماعی می‌دانند.
۳۱	با دیگران همانگونه رفتار می‌کنم که دوست دارم دیگران با من رفتار کنند.
۳۲	احسان و نیکی به دیگران را وظیفه دینی خود می‌دانم.
۳۳	وقتی اطرافیانم احساس ناراحتی و اندوه کنند، سعی می‌کنم با آنها هموایی کنم.
۳۴	وقتی مؤمنی به سختی می‌افتد، سختی‌های او برایم رنج‌آور است.
۳۵	در روابط با دیگران با صداقت رفتار می‌کنم.
۳۶	در غیاب دوستانم، همانطور صحبت می‌کنم که دوست دارم پشت سر من صحبت کنند.
۳۷	برایم مهم نیست که منفعت کاری که انجام می‌دهم به خودم هم برسد.
۳۸	لزومی ندارد بخشی از وقت و مال خود را صرف مستمندان کنیم؛ هر کس مسئول مشکلات خویش است.
۳۹	اغلب میل دارم تا جایی که می‌توانم به دیگران در حل مسایلشان کمک کنم.
۴۰	از خطاهای دیگران کینه‌ای به دل نمی‌گیرم.
۴۱	با کسی که به کمک و حمایتش می‌روم نوعی ارتباط روحی و معنوی برقرار می‌کنم.
۴۲	دیگران من را فردی مهربان و باالفت می‌شناسند.
۴۳	افرادی که مرا آزار داده‌اند را می‌بخشم.
۴۴	می‌توانم برای کمک به اطرافیانم از حق خودم بگذرم.
۴۵	در مقدم داشتن دیگران، از خانواده خود شروع می‌کنم.
۴۶	در چیزی که دیگری به آن نیازمند باشد، خود را بر آن مقدم نمی‌دارم.
۴۷	در هنگام سختی و تنگدستی، نیاز نزدیکان و مومنین را بر نیاز خود مقدم می‌دارم.
۴۸	سعی می‌کنم در هنگام آسایش و سختی به دیگران یاری و نیکی کنم.
۴۹	ترجیح می‌دهم دیگران من را فرد باگذشتی بشناسند.
۵۰	انسان سخت گیر و بی‌گذشتی هستم.